

Д-р Томе САЗДОВ

ДВЕ НОВИ ВАРИЈАНТИ НА ПЕСНАТА ЗА МАРКО КРАЛЕ И БРАТ МУ АНДРИЈАШ

Познато е дека *прва* песна за Марко Крале и брат му Андријаш ја запишал и публикувал познатиот југословенски приморски писател Петар Хекторовиќ (1487 — 1572), од Хвар. Тоа е една од двете бугарштици што овој поет ги поместил во текстот на своето највредно книжевно дело — епот „Рибање и рибарско *привоварање*“, печатено во Венеција 1568 година. Втората таква песна е бугарштицата за Радосав Сиверинац и војводата Влатко Удински. Обете овие бугарштици не само што се првите забележени и публикувани бугарштици воопшто во книжевната наука, туку едновременно во прашање се и *првите* записи на јуначки народни *песни* кај јужнословенските народи.

Меѓутоа, значењето на овие народни текстови не се состои само во важната хронологија, туку тоа, исто така, се содржи и во прекрасната убавина на овие две јуначки песни, во нивната поетско-уметничка вредност. Значи, се работи не само за книжевно-историското значење, туку и за естетско-уметничките достоинства на народните песни-бугарштици, кои заслужниот хварски поет ги обелоденил пред пошироката научна и книжевна јавност уште пред повеќе од четиристотини години.

Песната-бугарштица за Марко Крале и брат му Андријаш претставува една вистинска балада, испеана на познат мотив во народното поетско творештво — скарување, расправија помеѓу браќата. Наспроти историската вистина и некои постоечки, подоцнежни варијанти во македонската народна поезија,¹⁾ кои го претставуваат искреното братство и заемната помош помеѓу двајцата браќа — Марко Крале и Андријаш, бугарштицата на П. Хекторовиќ, како впечатлива баладична поетска конструкција, потресува со својот измислен творечки мотив и неговата успешна, допадлива стихотворна вообличеност. Имено, двајцата браќа, одејќи низ гората наоѓаат три коњи и при делбата, —

¹⁾ На пример, песната „Марко Кралевиќ и брат му Андријаш“ (С. Костиќ, Малешевски народни песни, Скопје 1959, стр. 149), во која Марко го избавува од ролство братот си Андреја, но патем му го убиваат ајдуците, па Марко ќе го одмазди (види: Х. Поленаковиќ, О македонској народној књижевности, Македонска књижевност, Београд, 1968, стр. 66.).

откако лесно се спогодуваат да земат по еден, но кој од нив да го земе третиот — се скаруваат, па во расправијата Марко го прободува во срцето својот брат! Трогателна е разделбата на смртно ранетиот Андријаш од животот и од својот сакан брат Марко:

„Туј си Марко потарже свитлу сабљу позлаћену
и удари Андријаша брајена у сардашце,
Он ми раџен приону за његову десну руку
тере кнезу Марку потихора бесијаше:
— Једа ми те могу, мили брате, умолити,
немој то ми вадити сабљице из сардашца, мили брајане,
докле ти не наручам до дви и до три бесиде.
Када дојдеш, кнеже Марко, к нашој мајци јуначкој,
немој то јој, ја те молим, крива дила учинити,
и мој дил ћеш подати, кнеже Марко, нашој мајци,
зашто си га нигдар веќе од мене не дочека.
Ако ли те буде мила мајка упрашати, витеже Марко:
Што ми ти је, синко, собљица сва крвава?
Немој то јој, мили брате, све истину казовати
ни нају мајку никако зловољити,
да реци то овако нашој мајци јуначкој:
Сусрите ме, мила мајко, један тихи јеленчац
који ми се не хти са друмка уклонити, јуначка мајко,
ни он мени, мила мајко, ни ја њему.
И туј ставши потаргох моју сабљу јуначку
и ударих тихога јеленка у сардашце,
и када ја погледах онога тиха јеленка
гди се хтише на друмку с душицом раздилити,
виде ми га мило бише како мојега брајена, тихога јеленка,
и да би ми на поврате, не бих ти га загубио.
И када те јошће буде нају мајка упрашати:
Да гди ти је, кнеже Марко, твој брајен Андријашу?
Не реци ми нашој мајци истине поништоре,
остао је, реци, јунак, мила мајко, у тујој земљи
из које се не може од милиња одилити, Андријашу;
онде ми је обљубио једну гиздаву девојку.
И откле је јунак туј девојку обљубио,
никад веќе није пошал са мноме војевати,
и са мноме није веќе ни плинка раздилио.
Она т' му је дала многа биља непознана
и онога винца јунаку од забитја, гиздава девојка.
Ли ускори му се хоћеш, мила мајко, надијати.
А кад на те нападну гусари у чарној гори,
немој то се прид ними, мили брате, припаднути,
да изгласа покликни брајена Андријаша
Буд да ме ћеш заман, брате, при потриби кликовати
када ми те зачују моје име кликујући, клеги гусари,

тај час ќе се од тебе јунаци разбигнути
 како су се ваздакрат, брајене, разбиговали
 када си те зачули моје име кликовати,
 а нека да ти види твоја љубима дружина
 који ме си твога брата без кривине загубио!“²⁾

Прекрасна е симболичната споредба што несреќниот Андријаш ја прави со „тивкиот елен“, трогателна е грижата негова на претсмртниот час за тоа како мајка му ќе ја прими веста за неговата смрт, впечатлива е и грижата негова за натамошната судбина на брата му Марко кога тој минувајќи ја гората ќе биде изложен на гусарски напади и дали ќе може тој самиот, без братовата придружба, да излезе накрај со нив (од поуката како да постапи со изговарањето на Андријашевото име, се заклучува колку силен јунак бил и Марковиот брат, јунак каков што прилега на Марков брат).

Од оваа прекрасна народна песна-бугарштица, од овој значаен запис на хварскиот поет на ренесансата П. Хекторовиќ, подоцна се појавиле некои нови варијанти, но во сосема мал број, кој и до денес не е значително зголемен. Покрај малубројните постоечки примероци во македонската народна поезија, досега публикувани³⁾, овојпат приведувам уште два нови записа на македонски народни песни за Марко Крале и брат му Андријаш. Овие две песни се запишани неодамна во охридските села *Врбјани* и *Годивје* од *Наум Целакоски*, директор на Историскиот архив во Охрид⁴⁾. И во обете овие наши народни песни односите на Марко Крале и брат му Андријаш се претставени како мошне добри, онакви какви што им прилегаат на двајц браќа.

Првиот запис е песната „Градил Марко гора Богданова“, испеана од 62-годишната Гурѓа Велјаноска, 60-годишната Крстанка Деспотоска и 50-годишната Пера Николоска во охридското село Годивје. Текстот на оваа песна, вообличена версификативно во традиционалниот македонски стих десетерец, е следниов:

„Градил Марко гора Богданова,
 што ми градил токму три години,
 аргатите шега се подбиле:
 — Не борете Марко добар јунак,
 кому градиш гора Богданова,
 дали градиш Марко на твојте синои,
 дали градиш Маре штиркоице?

²⁾ Цитирано според едицијата „Pet stoljeća hrvatske književnosti“, Zagreb, 1968, т. VII, стр. 188—189.

³⁾ Од нив треба да се споменат следниве: А. Илиев, Сборник от народни умотворения, обичаи и др., София, 1889, бр. 262; В. Качановски, Памятники болгарскаго народнаго творчества, С. Петербург, 1882, бр. 132, 133, 138 и 142; Ст. Костиќ, цит. дело.

⁴⁾ За претостапените записи му благодарам на колегата Наум Целакоски и на овој начин.

Марко е му недраго паднало,
си јавнало таја брза коња,
си отиде дома на дворои
и је вели младе Маркоице:
— Оружај се Маро бело промени се
и наточи една карта вино
и меси си белана погача,
ке те носа ке бана на гости.
И му велит брату Андријашу:
— Ке је носиш младе Маркоице
и које је дрво много нависоко,
да јобесиш младе Маркоице.

Си се спрема млада Маркоица,
и си слезе земјени керали.
Тогај велит млада Маркоица:
— Ој кошуло, пуста останала,
кога дојдов за Марка јунака,
ти ми беше доуга и широка,
а сега си се кусо окусила,
тесно си се отеснила,
да не ке се свекрва дошикат,
свекрва ѝ не ми се дошика

Си излегоја во гора зелена,
со девера ѝ Андријаша.
Ко врвеја низ гора зелена,
се пулит Андрија од дрво на дрво,
које дрво да го видит повисоко.
Тогај велит млада Маркоица:
— Не борете, браче Андријаше,
што се пулиш од дрво на дрво,
дал се пулиш кавал да јотцепиш,
дал се пулиш две души да губиш?

Уште малку речта не дорече,
ми стигнало оној машко дете.
Тогај велит млада Маркоица;
— Не борете, браче Андријаше,
пресечи си чоена долама,
завиткај си твое мило внуче.

Кога назад дома се враќаја,
 Марко носит будимка девојка,
 тогај велит Андријаш на Марко:
 — Не борете, Марко мило брате,
 ево ти го твое мило синче,
 и моето мило внуче,
 сега кажи што бакшиш ќе дадиш,
 дали Шарца брза коња,
 дали јубава невеста?

— Ево ти е јубава невеста,
 ако су е со око опулил,
 со рака не су је ватил
 и до неја не су се добрал.“

Вториот запис — песната со сличен наслов „Градел Марко широка ограда“, испеана од 40-годишната Василка Савоска, од селото Врбјани, родното место на легендарниот Кузман Капидан, е исто така со мошне блиска, речиси идентична содржина:

„Ај градел Марко широка ограда,
 селани ми шега се подбиле,
 Марко му недраго паднало
 и си појде дома во дворои
 и е рече млада Маркоице:
 — Ај ти тебе, млада Маркоице,
 ај слези си земјени керали,
 облечи си руво венчанечко,
 ќе те вода у мајка на гости.

И си слезе млада Маркоица
 и си слезе земјани керали
 и си зеде руво венчанечко:
 — Ој кошуло, пуста останала,
 кога си бев у мајка девојка,
 што ми беше долга и широка,
 кога дојдов за Марка јунака,
 ми окусе да и ми отесне,
 колку да се свекрва дошикат.
 — Ај ти тебе, братче Андриога,
 ај земи си млада Маркоица,
 однеси ја у мајка на гости

И ја зеде браче Андриога
и ја носи до пред гора зелена
и се пулит под пата над пата
и си барат дрво највисоко
да е бесит млада Маркоица.

Тогај вели млада Маркоица:
— Ај ти тебе, браче Андриога,
што се пулиш под пата над пата,
дали вардиш дрво за кафала,
дали вардиш две души да загубиш?

Уште речта не дорече,
ми пристигна она машко дете.
— Ај ти тебе, браче Андриога
пресечи си чесната долама,
завиткај си твое мило внуче.

Тогај рече брате Андриога:
— Ај ти тебе, мое мило брате,
бог го убил Марко Кралевике
што ме терат две души да губа.
Си пресече чесната долама,
си завитка него мило внуче.
Кога дојде долу над селото,
кога виде сурли и тапани,
во Маркои ширни дворје:
— Бог те убил, мое мило брате,
ај врати си сурли и тапани,
ај врати си китени сватои,
ај земи си свое машко дете“.

Сметам дека и обата записа претставуваат мошне убави и поретки примероци на нашата народна песна за Марко Крале и брат му Андријаш. Иако и двете се оформени во традиционалниот десетерец, првата од нив („Градил Марко гора Богданова“) е поуспешно вообличен стихуван состав: во неа е посликовито предадена поетската слика на потсмевиот кон Марка заради „неплодноста“ на неговата сопруга, а и ритмичноста на стиховите е позастапена.

Мотивот на барање дрво за бесење на Марковата сопруга, инаку, е познат во македонското народно поетско творештво, особено во народната проза, иако донекаде поинаку третиран. Така, во македонската

народна приказна „Пред да разберши арно, не чини ништо“, запишана од Кузман Шапкарев⁵⁾ мажот се посомневал во верноста на својата сопруга поради нејзиното едновремено прозевање со прозевањето на еден од мажите со кои заедно биле на гости; дури откако ќе ги чуе зборовите на жена му (слично на зборовите на Марковица од овие две песни):

„Ух, шчо вака, море м'жу, одиш од дрео на дрео, како прозевката шчо ојт от чоек на чоек“⁶⁾

ќе ја сфати својата заблуда и ќе се откаже од намерата да ја обеси жена си.⁷⁾

Со оглед на фактот што овие два записа на песнине за Марко Крале и брат му Андријаш се запишани неодамна (на 21. V. 1971 година), се решавам да ја изнесам констатацијата дека западномакедонскиот охридски крај и денес е регион со жива поетска традиција. Исто така, овие записи покажуваат дека песните за Марко Крале и неговиот брат Андреја (чиј манастир „Св. Андреја“ крај езерото во Матка, близу Скопје, изграден во XIV век, сè уште го чува споменот на овој јунак) биле популарни на пошироко подрачје и низ подолг временски период.

Dr Tome SAZDOV

TWO NEW VARIANTS OF THE SONG ABOUT MARKO KRALE (KING MARKO) AND HIS BROTHER ANDRIJAŠ

(R é s u m é)

The written fixation of the folk songs about Marko Krale and his brother Andrijaš comes from the 16th century, when the poet from Hvar Peter Hektorović (1487 — 1572) published the first note of the folk song about these two epic heros in his work „Fishing and fishers' discussions“ (Venezia, 1568). Since the appearance of this note, which is at the same time, first printed folk song of the Southern Slavic peoples, there are published a series of new variants about the brothers Marko and Andrija. Some of them are noticed in the Macedonian terrain.

⁵⁾ К. А. Шапкареџ, Сборник ог българики народни умотворения, София, 1892, кн. VIII, бр. 52.

⁶⁾ Ibid.

⁷⁾ Речиси идентично обработен мотив се среќава и во записот на Марко К. Цепенков (под псевдоним „И. Д. Младенов, из Прилепа“) „Прозеицата“, публикуван во познатото петроградско списание „Живая старина“ 1892, стр. 154—155.

The subject of this study is the new variants of the songs about Marko Krале and his brother Andrija. On the occasion of these two variants' publication the author writes about the literal and historical, folklore, aesthetic and artistic worths of these two new writings from the Macedonian folk poetry. Otherwise, the songs „*Marko Built Bogdan's Forest*“ and „*Marko Built Wide Fence*“ were put down on the May 21, 1971 by Naum Celakovski, a folklorist from Ohrid, in the vilages of Ohrid district Vrbjani and Godivje. You will find the whole contents of these songs in this study.